

TRACTATUS
DE SS. TRINITATIS

MYSTERIO

D. Thomas, a q. 27 ad q. 43.

SUMMA DOCTRINÆ DE SS. TRINITATE, EX SYMBOLO
ATHANASIANO

[Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem, quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit.

1° — Fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas, neque substantiam separantes.

2° — Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti.

3° — Sed Patris, et Filii, et Spiritus sancti una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas.

Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus.

Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus.

Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus.

Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres æterni, sed unus æternus.

Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus et unus immensus.

Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens.

Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres dii, sed unus est Deus.

Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres domini, sed unus est Dominus.

Quia, sicut singillatim unamquamque personam Deum ac Dominum confiteri christiana veritate compellimur, ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur.

4° — Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus.

5° — Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.

6° — Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

7° — Unus ergo Pater, non tres patres; unus Filius, non tres filii; unus Spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.

8° — Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus; sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt et coæquales.

Ita ut per omnia, sicut jam supra dictum est, et Unitas in Trinitate, et Trinitas in Unitate veneranda sit.

Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat.]

DISSERTATIO I

DE VERITATE MYSTERII SS. TRINITATIS

Tres fuerunt præcipuæ hæreses adversus hoc mysterium. Prima fuit Sabellii, qui negavit distinctionem persona-

rum. Secunda Arii, qui negavit earum consubstantialitatem. Tertia Macedonii, qui divinitatem Spiritus Sancti impugnavit. Ad hæc tria capita omnes in hac materia hæreses revocari possunt.

Has tres hæreses jamdiu sopitas suscitavit Sociniani, circa medium sæculi xvi, asserentes Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres quidem esse, non tamen tres personas, nec ejusdem substantiæ, solum Patrem esse verum Deum¹.

ARTICULUS I

§ I

Asseritur veritas mysterii SS. Trinitatis.

Dico : Est unus numero et individualiter Deus in tribus personis, seu una et eadem individua essentia divina in tribus personis realiter distinctis, Patre ingenito, Filio genito, Spiritu sancto procedente.

Prob. ex veteri Testamento. 1° *Genes.*, i, 26, dixit Deus : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* En pluralitas. Et statim post, 27 : *Creavit hominem ad imaginem suam.* En unitas. 2° *Genes.*, xviii, 1-3 : *Apparuit ei (Abrahamo) Dominus in convalle Mambre... Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum : quos cum vidisset..., adoravit in terram. Et dixit : Domine, si inveni gratiam in oculis tuis.* Quæ verba ponderans Augustinus, lib. II *cont. Maximinum*, c. 26, n. 5, ait : « Tres videt, et non dominos, sed Dominum appellat, quoniam Trinitas tres quidem personæ sunt, sed unus Dominus Deus. »

Prob. ex novo Testamento. 1° *Matth.*, xxviii, 19 : *Bapti-*

1. Horum duces præcipui fuere de grege Lutheranorum et Calvinistarum : Michael Servet, hispanus, Genevæ, agente ipso Calvino, combustus; Valentinus, neapolitanus, Bernæ flammis etiam traditus; Joannes Campanus, Paulus Alciatus, mediolanensis, Lælius Socin, Faustus Socin, Lælii nepos, Calvinista.

zantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Quibus verbis et unitas essentialis designatur, dicendo singulariter : *in nomine*, non in nominibus, et trinitas personarum, dicendo : *Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* 2° I Joann., v, 7 : *Tres sunt qui testimonium dant in caelo : Pater, Verbum, et Spiritus sanctus : et hi tres unum sunt.*

In hoc urgentissimo testimonio duo impugnant Sociniani, veritatem textus et ejus sensum.

Quantum ad veritatem textus, dicunt hunc versum septimum cap. v epist. I Joann. esse supposititium : 1° quia non reperitur in antiquioribus et probatissimis exemplaribus; 2° quia ab Athanasio, Hilario, Chrysostomo, Ambrosio, Gregorio Nanzianzeno et aliis non fuit laudatus adversus Arianos et Sabellianos, cum tamen esset aptissimus ad illos revinciendos.

Ad primum, fatemur hunc versum, sive integre, sive quoad partes, non reperiri in quibusdam antiquis exemplaribus manuscriptis; at in multo pluribus antiquissimis et optimae notae reperitur.

Quod autem in paucis exemplaribus non reperitur, potuit contingere, 1° ex perfidia Arianorum, qui hunc textum suo errori nimis contrarium abraserunt, ut testatur Hieronymus in Prologo ad Epistolas catholicas, si tamen iste Prologus sit Hieronymi, de quo nunc disputant critici. Sed ut ut sit, hujusmodi fraudis vitium Arianis saepe exprobrat S. Ambrosius, lib. II de Fide, c. 15; lib. III, c. 16; lib. IV de Spiritu sancto, c. 10. 2° Haec omissio potuit contingere ex vitio exscriptoris, qui cum pervenisset ad haec verba versus septimi : *Tres sunt qui testimonium dant*, lapsu oculi transivit ad versum octavum, ubi eadem verba repetuntur. Et hic lapsus frequens est exscriptoribus, dum, nullo fere interposito intervallo, eandem verba repetuntur.

Cæterum, nostra Vulgata editio peracta est juxta exemplaria quae fidelium manibus ubique terebantur. Haec autem multo difficilius adulterari possunt, propter quotidianum usum et certum detegendae fraudis periculum;

ideoque longe majorem merentur fidem quam quae latent in angulis bibliothecarum, ubi ex oscitantia vel malitia exscriptorum fraudi et adulterationi secure patent.

Ad secundum, scilicet plures Patres hunc versum non laudasse adversus hæreticos, respondeo etiam plures laudasse. Laudavit Tertull., lib. *adversus Praxeam*, c. 31; S. Cyprianus, lib. *de Unitate Ecclesiae*; Hieronymus, in Prologo ad Epistolas catholicas, Cassiodorus, Fulgentius, et alii plures. Haec autem probatio positiva certo praevallet argumento negativo Socinianorum. Unde, quod in quorundam veterum scriptis non legamus hunc versum fuisse ab eis laudatum, verosimiliter accidit ex eo quod incidissent in codicem mendosum, vel quod non omnia eorum scripta ad nos pervenerint, aut a fidei hostibus fuerint corrupta¹.

Quantum ad sensum hujus versus, dicunt Sociniani, his verbis : *Et hi tres unum sunt*, non significari unitatem naturae seu substantiae, sed unitatem testimonii; quia versu octavo sequenti de spiritu, sanguine et aqua dicitur pariter : *Et hi tres unum sunt*, quod tamen non intelligitur de unitate naturae, sed de unitate testimonii, quatenus concurrunt in idem testimonium de Christo, quod sit veritas, sicut Pater, Filius et Spiritus sanctus.

Resp. 1° has particulas versus octavi : *Et hi tres unum sunt*, in multis codicibus latinis desiderari. Correctores Lovanienses numerant quindecim in quibus non leguntur, Innocentius III in decretali quae extat III Decretal., tit., 41, c. *In quadam*, dicit, « in plerisque codicibus, » verosimiliter latinis, « minime haberi. » Græci codices habent quidem, non tamen ut referuntur, sed sic : *Et hi tres in unum sunt*, id est in unum concurrunt testimonium. Unde jure præsumitur fraude Arianorum, aut oscitantia exscriptorum in a codicibus latinis, in quibus haec verba leguntur, excidisse. Cæterum, licet non ita legatur in nostra

1. Amplissime et doctissime de authenticitate hujus textus disseruit cl. J. Perrone, in *Prælect. theol. suis, De Trinit.*, cap. II, prop. 2.

Vulgata, debet tamen sic exponi, ut respondeat Græco originali, ita ut sensus sit : spiritus, aqua et sanguis concurrunt ad eandem rem testificandam, scilicet Christum esse verum hominem. Et quamvis in utroque versu sit quædam paritas in reddendo testimonio, non est tamen necesse ut sit paritas in significatione horum verborum : *Et hi tres unum sunt.*

Resp. 2°. Dato his verbis exprimi paritatem, utique invenitur; hæc enim tria, Spiritus, Aqua et Sanguis, sunt aliquo modo unum substantialiter. Sit itaque sensus : Spiritus, Aqua et Sanguis testificati sunt de Christo tempore passionis : Spiritus, dum clamando expiravit, Sanguis et Aqua fluentes ex ejus latere; et hi tres unum sunt substantialiter, hoc est pertinent ad unam et eandem substantiam humanam in Christo, sicut Pater, Filius et Spiritus sanctus pertinent ad unam et eandem substantiam divinam; cum hac tamen differentia, quod hæc divina substantia sit summe simplex et una, humana autem sit composita.

3° *Joann.*, x, 30 : *Ego et Pater unum sumus. Ego et Pater sumus*, en distinctio personarum; *unum*, consubstantialitas. Unde Aug., *Tract.* xxxvi in cap. viii *Joann.*, ait : « Quod dixit, *unum*, liberat te ab Ario; quod dixit, *sumus*, liberat te a Sabellio. » Hunc locum potissimum urgebant Patres adversus hæreticos.

4° Quid expressius illo *Joann.*, i, 1 : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum?*

Prob. conclusio traditione. 1° Ex forma baptismi quæ ab exordio Ecclesiæ fuit constanter in usu; hæc autem continet professionem trium personarum in una numero substantia, ut supra expendimus.

2° Ex reclamatione totius Ecclesiæ contra insurgentes circa hoc mysterium hæreses Sabellii, Arii, Macedonii et aliorum. Inde enim constat hanc esse et fuisse avitam et constantem doctrinam fidelium.

3° Ex SS. Patribus qui tribus primis sæculis ante Nicænum concilium hanc fidem suis scriptis expresse-
runt.

Primo sæculo. Hermas, Pauli discipulus, in opere quod vocatur *Pastoris*, lib. III, *similitudine* 5 et 9. S. Clemens, Pauli coadjutor et successor Petri in Sede Rom., *Epist. ad Cor.*, n. 16 et n. 161. S. Dionysius Areopagita, alter S. Pauli discipulus, lib. *de Divin. nom.*, c. 1. S. Ignatius Martyr, Joannis Evangelistæ auditor, *Epist. ad Ephesios* et *ad Magnesianos*.

Secundo sæculo. S. Polycarpus, alter S. Joannis Evangelistæ et etiam S. Ignatii discipulus, Smyrnensis episcopus, et cum eo tota Ecclesia Smyrnensis, in *Epist.* quam de S. Polycarpi martyrio scripsit ad Ecclesias Ponti, apud Eusebium, lib. IV *Hist.*, c. 15. S. Justinus Martyr, *Apologia* II. Athenagoras, philosophus Christianus, *Apologia pro Christianis ad Imperatores*. S. Irenæus, S. Polycarpi discipulus, episcopus Lugdunensis et martyr, lib. I *Adversus hæreses*, c. 2.

Tertio sæculo. Clemens Alexandr., lib. I *Pædagog.*, c. 6. Tertullianus, *cont. Præream*, c. 2, et lib. *de Pudicitia*, c. 21. S. Cyprianus, *de Unitate Ecclesiæ*, c. 4.

Tandem sæculo quarto. In concilio Nicæno, anno 325, adversus Arium, et in concilio Constantinopolitano, anno 381, contra Macedonium, asserta est fides catholica de Trinitate et consubstantialitate personarum in Deo uno et indiviso, quam inde omnes fideles unanimiter profitentur in Symbolo quod canit Ecclesia.

§ II

Objectiones a ratione contra integrum mysterium.

[*Objicies* 1° : Hoc mysterium contrariatur pluribus principiis lumine naturali notis, et 1° huic : « Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se, » cui innititur tota ars syllogistica. Personæ enim identificantur cum essentia divina, et tamen distinguuntur realiter inter se. — 2° Non salvatur hoc principium : « Nihil producit suum esse. » Persona enim producens et producta habent idem esse. — 3° Evertit hoc principium : « Persona reddit naturam

incommunicabilem alteri supposito; » quia natura quæ est in Patre communicatur Filio et Spiritui sancto. Ergo hoc mysterium est contra rationem, adeoque impossibile.

Resp. — Nego ant¹.

Ad primum *resp.*, hoc axioma intelligendum esse de his quæ sunt eadem uni tertio re et ratione. In hoc sensu explicatur, quod hoc unum tertium non sit virtualiter multiplex, sed quod extrema ipsi uniantur sub eadem formalitate et ratione, non sub diversa. Unde, licet actio sit idem motui, similiter et passio, non tamen sequitur quod actio et passio sint idem, quia in actione importatur respectus ut a quo est motus in mobili, in passione vero ut qui est ab alio. Similiter, licet paternitas sit idem secundum rem cum essentia divina, et similiter filiatio, hæc duo tamen in his propriis rationibus important oppositos respectus, unde distinguuntur ad invicem.

Quod ut profundius intelligas, nota² diligenter, proprium esse rei infinitæ identificare sibi res, salvis earum rationibus formalibus, quando non important imperfectionem. Sic, v. g., ratio formalis sapientiæ, quæ est cognoscere res per altissimam causam, item rationes formales justitiæ, misericordiæ, etc., perfectissime salvantur in Deo, non obstante identitate ejus reali cum essentia. Propria autem ratio relationis est opponi suo correlativo et ab eo realiter distingui; proindeque divinæ relationes, non obstante earum identitate reali cum essentia, opponuntur inter se relative, et ratione hujus oppositionis realiter inter se distinguuntur.

Hæc si bene perpenderit, facile solves quascumque instantias.

Ad secundum *resp.*, Patrem non producere suum esse, sed illud tantum communicare quod potest, quia tantæ eminentiæ est et fecunditatis illud esse, ut idem manens possit a pluribus possideri: et cum sit idem omnino in

1. Hic q. 28, a. 3, ad. 1. — 2. In II *Sent.*, dist. 2, q. 1, a. 5, ad 4.

Patre et Filio, non est a Patre ut a causa cum dependentia, sed ut a principio originis.

Ad tertium principium petatum ex definitione personæ, *resp.*, id a multis sic intelligi, quod personalitas reddat, non naturam secundum se incommunicabilem, sed ipsum compositum et personam, seu naturam reduplicative ut personatam. Quod etiam verificatur in hoc mysterio; nam persona Patris, seu natura divina cum modo paternitatis et ut personata, non communicatur alteri; est enim tantum unus Pater in divinis. Cæterum, dato quod in creatis aliter intelligatur, ita ut in iis personalitas reddat ipsam naturam secundum se alteri supposito incommunicabilem, quia natura creata, cum sit finita, unica personalitate impletur; primo tamen sensu debet verificari in divinis, tum quia, propter suam infinitatem et infinitam fecunditatem, ab una personalitate non adæquatur, nec impletur, sicut natura creata; tum etiam quia personalitas in divinis non est quid absolutum, ut in creatis, sed quid relativum, de ratione autem relativi est quod habeat correlativum.

Objicies 2°: Ex infinitate naturæ divinæ colligimus, cum S. Thoma, eam esse unam et immultiplicabilem. Atqui persona in divinis, ut virtualiter distincta ab essentia, est etiam infinita. Ergo una.

Resp. 1°. Dist. min. Persona in divinis, ut virtualiter distincta ab essentia, est infinita ratione essentiæ quam includit, *conc.*; ratione sui conceptus relativi præcise, *nego*. Cum enim sub isto respectu non addat perfectionem, non addit etiam infinitatem, sed ab infinitate et finitate abstrahit.

Resp. 2°. Data minori, nego conseq. Disparitas est, quod, cum persona in divinis constituatur per relationem, ut videbimus infra, et hæc necessario exigit terminum quem respiciat, non importat infinitatem simpliciter, sed in certo genere, v. g., paternitas in ratione paternitatis: et ideo non excludit quæcumque aliam personam, sed tantum alium Patrem. At vero, si darentur plures essentiæ infinitæ, cum illæ non opponerentur inter se relative, nec

consequenter distinguerentur ratione illius oppositionis, deberent distingui per aliquam rationem formalem et essentialem quam una haberet, et non alia, quæ ideo non foret infinita.

Objicies 3°: Non potest assignari ratio cur potius sint tres personæ, quam duæ, aut quatuor, aut plures. Ergo.

Resp. Nego ant., et assigno rationem. In Deo debent esse una persona improducta et duæ productæ, et non plures. Ergo.—*Prob. ant.* Distinctio personalis in divinis, ut infra dicemus, est solum secundum relationem originis; ex quo sequitur 1° quod possit esse tantum una persona improducta, cum inter personas improductas non detur relatio originis. Sequitur 2° quod, cum sint duæ tantum processiones in divinis, una per intellectum, altera per voluntatem (processio enim in divinis non attenditur penes actionem transeuntem, sed immanentem, quæ est duplex, intelligere et velle), sint etiam consequenter duæ tantum personæ procedentes, seu terminantes duplicem processionem. — De his infra.]

ARTICULUS II

Utrum sanctissimæ Trinitatis mysterium possit lumine naturali cognosci?

[Dico 1°: Nulla ratione naturali potest cognosci aut demonstrari SS. Trinitatis mysterium¹.

Est contra Abaelardum et quosdam alios, qui contende-
bant fidei nostræ mysteria posse ratione demonstrari, quos redarguit S. Bernardus, lib. V *de Considerat.*, c. 8, et præcipue Epist. 190 ad Innocentium II *contra quædam capitula errorum Abaelardi*, cap. 1. Ante Abaelardum, quidam Mamertus, non ille qui fuit episcopus Viennensis, sed sacerdos ejusdem ecclesiæ, asseruerat, *de Statu*

1. Hic q. 32, a. 1, o.

animæ, vii, Platonem sanctissimam Trinitatem viribus proprii ingenii divinasse. Post eum, Raymundus Lullius ventilabat argumentum a se inventum, quo contendebat Trinitatem divinam rationabiliter evidentem fieri. In Trinitate, aiebat, est *posse* infinitum, et consequenter *possificans* infinitum. Atqui possificans infinitum Dei producit necessario in homine *possificatum* ejusdem naturæ. Ergo homo invenit in seipso notionem Trinitatis. Hic Raymundus a Gregorio XI fuit damnatus.

Prob. 1° autoritate. *Math.*, xi, 27, dicitur: *Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* *Ibidem*, xvi, 17, Christus Petro profitenti ejus filiationem divinam dicit: *Beatus es, Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.* Et Hormisdas papa, in epist. 79 ad Justinum imperatorem: « Secretum Trinitatis neque ulla visibilibus vel invisibilibus naturarum potuit investigare natura. »

Probo. 2° ratione¹. Nihil de Deo possumus cognoscere per rationem naturalem, nisi ex effectibus creatis; de Deo enim a priori et per causam nihil novimus, cum nulla sit causa Dei aut Trinitatis. Atqui ex effectibus creatis, saltem naturalibus, ad tanti mysterii cognitionem devenire non possumus. Ergo. — *Prob. minor.* Effectus quantumvis perfecte cognitus non ducit in cognitionem causæ, nisi sub ea ratione qua ab illa procedit et connexionem per se habet cum illa. Sic, v. g., effectus procedens ab artifice, puta domus ab ædificatore, manifestat quidem artem a qua per se procedit, et hominem qua artificem, non autem alia hujus hominis accidentia ad artem non pertinentia, v. g., quod fuerit magnus vel parvus, albus vel niger, pinguis vel macer, indutus rubro vel viridi, etc. Atqui effectus creati non procedunt nec pendent per se a Deo ut trino, sed solum quatenus uno. Ergo. — *Prob. minor.* Effectus creati procedunt a Deo ratione divinitatis ut causæ radicalis, et ratione omnipotentis ut causæ

1. *Ibid.*

proximæ. Atqui omnipotentia convenit Deo prius quam concipi possint relationes quibus constituuntur personæ, pertinetque ad naturam ut una est, non ut est trina in personis; non enim unaquæque persona habet propriam et distinctam omnipotentiam: unde vulgo dicitur, opera SS. Trinitatis ad extra indivisa esse. Ergo effectus creati non procedunt per se a Deo ut trino, sed concomitanter tantum, quatenus virtus producens est una et eadem in tribus. Unde si, per impossibile, Deus non esset trinus, manerent tamen creaturæ, quia maneret virtus earum productiva.

Ex quo colliges, 1° etiam supposita fide, hoc mysterium non posse sola ratione naturali evidenter demonstrari, quia divina revelatio non facit quod creaturæ per se pendeant et procedant a Deo ut trino, nec ponit in creaturis aliquod SS. Trinitatis vestigium.

Colliges 2°, propter eandem rationem, nec etiam possibilitatem hujus mysterii posse sola ratione naturali evinci.

Colliges 3° quod, si homo viator quidditative, seu per essentiam, cognosceret visionem beatificam, lumen gloriæ, unionem hypostaticam, quod non videtur repugnare, cum omnis res creata sit cognoscibilis per propriam speciem, cognosceret etiam evidenter mysterium SS. Trinitatis quoad *an est*, propter connexionem quam illi effectus supernaturales habent cum Trinitate, non quidem ut causa, sed ut objecto vel extremo unito. Unde dixi in probatione conclusionis, *ex effectibus creatis, saltem naturalibus*.

Si *objicias*, quosdam philosophos gentiles aliquam mysterii SS. Trinitatis notitiam habuisse, *respondeo*¹, eos illam hausisse, non ratione naturali, ex effectibus creatis, sed vel ex magisterio et traditione Hebræorum, quorum aliqui, ut infra dicemus, hoc mysterium ex manifestatione divina et personali cognoverunt, vel ex lectione sacrarum

1. In I Sent., dist. 3, q. 1, a. 4.

Scripturarum aut librorum sybillinorum, vel ex divina revelatione, ut in ipsis Sybillis, vel etiam ex dæmonum revelatione, qui, antequam caderent, cognoverunt divinitus hoc mysterium, ejusque notitiam hominibus ingerere potuerunt, sive jussu Dei, sive ex malitia, ut, ponendo tres personas, persuaderent hominibus tres esse deos: unde Plato, qui dicitur Trinitatem admisisse, tres etiam deos professus est.

Dico 2°: Supposita fide, potest hoc mysterium variis congruentiis suaderi et ab oppositis argumentis defendi. Unde communiter dicitur quod sit supra, sed non contra rationem.

Prob. prima pars, proponendo varias congruentias: 1° a ratione; 2° ab exemplis; 3° a numero ternario.

A ratione, prima congruentia petitur a natura summi boni, quod est maxime sui diffusivum, quæ maxima diffusio elucet præsertim in mysterio SS. Trinitatis. — Secunda fundatur in ratione amicitiae et societatis, quæ congruenter exigitur ad summam felicitatem. Amicitia autem et societas exigunt numerum personarum æqualem; non enim datur amicitia aut societas inter res diversæ speciei, v. g., inter hominem et brutum aut lapidem. — Tertia congruentia in eo fundatur, quod gignere sibi simile sit perfectio. — Quarta, quia in nobis experimus dari processionem verbi et amoris, quæ cum possit purificari a suis imperfectionibus, videtur debere admitti in Deo. — Quinta congruentia sic proponitur. Ens omnino infinitum, ut est Deus, debet importare omnem entitatem possibilem excogitabilem, adeoque absolutum et relativum. Relativum autem exigit correlativum a se distinctum, ad quod referatur; nihil enim refertur ad seipsum. Unde ista relativa, quia habent oppositionem relativam ad se invicem, inter se realiter distinguuntur; sed, quia nullam habent oppositionem cum absoluto, realiter cum ipso identificantur. Porro oppositio relativa in divinis fundatur in origine, quæ ex duplex, una per intellectum, alia per voluntatem: unde tria sunt relativa, unum improductum et producens, duo producta. Habemus ergo tria rela-

tiva realiter inter se distincta et in uno absoluto identificata : et quia hæc tria relativa in divinis non possunt esse accidentia, quia accidens imperfectionem involvit, sequitur quod sint substantiæ, et quidem personæ, quia propter relationem et correlationem sunt incommunicabiles.

Ab exemplis. Primum. In anima rationali reperiuntur *esse, nosse, velle*. Item, in eadem anima sunt memoria, intellectus et voluntas. Ita S. Aug., lib. XIV *de Trinit.*, c. 8, n. 11. — Secundum. In igne tria sunt : motus, splendor et calor, et tamen unus est ignis. Ita S. Aug., serm. 384¹, n. 2. In arbore, truncus, rami et folia, et una tamen est arbor. — Hæc tamen exempla, ut alicubi notat S. Thomas, plus habent dissimilitudinis quam similitudinis.

A numero ternario. In mundo, tribus generibus entium constat mundus universus : esse, vivere, intelligere. Triplex est principium entium naturalium : materia, forma et privatio. Tres partes temporis : præteritum, præsens et futurum. Tres durationis mensuræ : tempus, ævum, æternitas. Tres quantitatis species : linea, superficies, corpus. Tres corporis dimensiones : longitudo, latitudo, profunditas.

In homine, triplex facultas : memoria, intellectus, voluntas. Triplex operatio : vegetativa, sensitiva, intellectualis. Triplex mentis operatio : simplex apprehensio, iudicium, discursus.

In angelis, tres hierarchiæ ; in qualibet hierarchia, tres chori ; in quolibet choro, triplex operatio : purgatio, illuminatio, perfectio.

Tandem in omnibus creaturis hæc tria reperiuntur : unitas, species et ordo. Item : unum, verum, bonum. Item : esse, posse et operari.

Hinc ita celebratur numerus ternarius, ut eo significemus id quod opinamur omnibus numeris absolutum, ut cum dicimus, v. g., « ter beatus, » et illud poetæ : *Número Deus impari gaudet*. Quia nempe numerus ternarius

1. Alias *De verbis Apostoli* serm. 1.

omnium perfectiones continet, scilicet : principium, quod est unitas ; speciem, quæ est dualitas ; complementum, quod est tertia unitas.

Prob. secunda pars. Quæcumque argumenta contra fidei documenta ponantur, ex principiis naturæ per se notis non procedunt, adeoque vim demonstrationis non habent, sed sunt rationes vel tantum probabiles, vel sophisticæ. Ergo ad ea solvenda locus relinquitur. — *Prob. ant.* Verum non est contrarium vero, sed solum falsum. Atqui principia naturæ per se nota sunt vera, item et documenta fidei sunt verissima. Ergo.

Eandem veritatem probant omnia motiva credibilitatis mysteriorum nostræ religionis, de quibus in tract. *de Fide*.

Petes utrum et quæ hujus mysterii notitia concessa sit Judæis.

Resp. 1º. Patriarchis, prophetis et singulari sanctitate præcellentibus concessa est aperta hujus mysterii notitia.

Prob. 1º ex S. Scriptura. Præfatis concessa est notio seu fides explicita Incarnationis Verbi. Atqui hæc supponit apertam Trinitatis notitiam, cum Christus sit secunda Trinitatis persona increata. Ergo. — *Prob. major ex desideriiis sanctorum veteris Testamenti.* *Matth.*, XIII, 17 : *Amen dico vobis, inquit Christus, quia multi prophetæ et justi cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt.* Et *Joann.*, VIII, 56 : *Abraham, pater vester, exultavit ut videret diem meum : vidit et gavisus est.* Hoc autem desiderium videndi Christum, ejus notitiam supponit.

Prob. 2º ex Patribus. S. Ambros., lib. I *de Cain et Abel*, c. 8, et S. Aug., lib. II *de Trinit.*, c. 11, n. 20, docent Abrahamum agnovisse Trinitatem, quando *tres vidit, et unum adoravit*. Aug. signanter dicit ibi : « Cum tres viri visi sunt, nec quisquam in eis vel forma, vel ætate, vel potestate major cæteris dictus est : cur non hic accipiamus visibiliter insinuatam per creaturam visibilem Trinitatis æqualitatem, atque in tribus personis unam eandemque substantiam ? » S. Epiph., *Hæresi v* : « Una Tri-

nitatis, inquit, semper in illa singulari divinitate nuntiata creditaque ab illis est qui cæteris antecellerent, » cuiusmodi prophetæ atque eximia sanctitate præditi homines fuerunt. Item Cyrill. Alexand., Theodoret., et alii.

Prob. 3° ratione. Ipsimet patriarchæ et prophetæ hoc mysterium scriptis mandarunt, ut vidimus supra in probatione veritatis ipsiusmet mysterii. Ergo illud noverunt.

Resp. 2°. Quibusdam scribis et legis peritis gentis Judaicæ concessam fuisse hujus mysterii notitiam, probabile est.

Prob. quia mysterium hoc habemus indicatum in S. Scripturis veteris Testamenti. Nihil ergo obstat quominus gentis Judaicæ doctores, qui S. Scripturas scrutabantur, in eis illud viderint.

Resp. 3°. Secundum Patres, vulgo gentis Judaicæ non fuit concessa hujus mysterii notitia. Ita Tertullianus, *adv. Præeam*, c. 31; Theodoret., *serm. 2 de Græcis affect.*; S. Greg. Nazianz., *orat. 37*; S. Basilius, *lib II contra Eunom.*; S. Greg. Nyssen., *lib. de Imagine Dei*; S. Chrysost., *hom. 5 de Incomprehensibili Dei natura*, et alii. Hujus autem œconomiae plures adfuerunt rationes, quarum præcipua est, quia hujus mysterii non erat capax gens Judaica ad idololatriam propensior. « Cum in Ægypto, inquit Theodoretus, loco citato, diutissime versati essent [Judæi], multorumque ibi deorum cultum ritu ægyptiaco didicissent, sapientissimus Deus neque illis manifeste omnino Trinitatis mysterium tradidit, ne ex eo multitudinis deorum occasionem sumerent, ad impietatem Ægyptiorum propendentes. » Altera ratio, a Tertulliano loco supradicto allata, est quia perfectior divinitatis notitia legi novæ, ut nobiliori, servanda erat, ut inde inter utramque legem apertius discrimen haberetur.

Si dicas, genti Judaicæ concessam fuisse fidem in Christum, quæ supponit notitiam Trinitatis, *respondeo*, huic genti concessam fuisse fidem implicitam in Christum, non vero fidem implicitam; non enim hæc requirebatur ante Incarnationem, sed sufficebat implicita, quæ non supponit notitiam pluralitatis personarum in Deo. Quod

autem vulgus hujus gentis non explicite cognoverit Incarnationem futuram, patet ex eo quod Judæi voluerint lapidare Christum, quia se dicebat Deum, et quod putaverint Messiam venturum ut regem temporalem, qui populum suum ab hostibus et servitate armis liberaret.]

DISSERTATIO II

DE PROCESSIONIBUS DIVINARUM PERSONARUM

D. Thomas, q. 27.

Cum sanctissimæ Trinitatis mysterium, ut ex dictis in præcedenti dissertatione constat, consistat in tribus personis ejusdem et individuae naturæ divinæ, personæ autem constituentur relationibus, et relationes fundentur in processioneibus, ideo cum Authore dicemus: 1° de processioneibus; 2° de relationibus; 3° de personis.

ARTICULUS I

Utrum in divinis sint processiones?

Processio, ut sic, nihil est aliud quam origo unius ab alio: unde processio in divinis est unius personæ ab altera, vel a duabus, origo. Sed, cum omnis processio sit secundum aliquam actionem¹, sicut secundum actionem quæ tendit in exteriorem materiam est aliqua processio ad extra, ita secundum actionem quæ manet in ipso agente attenditur quædam processio ad intra. Et de ea quæritur hic, an detur in Deo.

Dico: Dantur in Deo processiones ad intra².

Constat iis omnibus quibus probavimus supra Filii et

1. Hic q. 27, a. 1, o. — 2. Ibid.